

N A Š D A L J N I B L I Ž N J I S V E T

Lojze Krakar

PREGLED SLOVAŠKE LIRIKE

(od 1900 do 1985)

V januarju 1993 mi je prijatelj in slavist dr. Pavel Bunčák dal v Bratislavi obsežno antologijo češke in slovaške lirike iz obdobja, navedenega v naslovu. Toda ker je češka lirika pri nas bolj znana kakor slovaška, sva se z urednikom Zlobcem dogovorila, da za Sodobnost pripravim in prevedem samó pregled slovaške lirike med leti 1900 in 1985. Izbral sem petnajst pesnikov in prevedel od vsakega po eno pesem.

Slovaško pesništvo se je v XX. stoletju, posebej še po prvi svetovni vojni, razvijalo nekoliko drugače kakor naše. Nekateri Slovaki, ki so prej hodili v madžarske šole, so se morali šele učiti knjižno slovaščino. Takrat je bilo pri nas obdobje ekspresionizma, futurizma itd., na Slovaškem pa se je rojevalo pesništvo socialnega protesta, saj so prihajali slovaški dijaki in študenti iz bolj revnih družin kakor češki. Laco Novomeský se je sicer pridružil češki literarni avantgardi, vendar je pisal intimno liriko, značilno za mladega Slovaka. V Pragi se je Novomeský seznanil tudi z znanimi češkimi pesniki Fučíkom, Nejedlým, Seifertom in Nezvalom, vendar je vplival nanj predvsem F. X. Šalda.

To je bilo obdobje, ko je nastajala skupna republika Čehov in Slovakov. Razviti Čehi so takrat v marsičem pomagali manj razvitim Slovakom, zato so postajale vse bolj trdne tudi njihove kulturne vezi. Enako so se utrjevali skupni odnosi s Poljaki: na mlado češko in slovaško pesništvo je med drugimi vplival tudi Adam Mickiewicz s svojim Gospodom Tadejem. Tako je poezija Čehov in Slovakov iz starega avstrijskega pesništva pognala nove korenine iz domače zemlje.

Vendar je bil takratni orkester slovaške poezije še dokaj majhen. Slovenci smo imeli ob prelomu XIX. in XX. stoletja že Murna, Ketteja, Cankarja in Župančiča, pri Slovakih pa se je šele v dvajsetih letih tega stoletja dogajalo nekaj podobnega. Malomeščanski, predvsem pa kmečki problemi Slovakov, so se sicer kazali v subjektivni pesniški žalosti in v mnogih liričnih razočaranjih, vendar tudi njihovi pesniki niso bežali v anarhizem.

V času med obema vojnama je slovaška lirika hitro ujela korak z evropskim pesništvom: pri njih je prišel del veljave celó nadrealizem, ki pri nas takrat ni vplival skoraj na nikogar. Med slovaške nadrealiste bi mogli prišteti, na primer, dva pesnika, kot sta Štefan Žáry in Pavel Bunčák.

Kakor Francozi so namreč tudi Čehi in Slovaki takrat že zaslutili nevarnost nacizma in fašizma, zato so njihovi pesniki vsak po svoje klicali ljudi k odporu,

kakor lahko to začutimo še pri pesnikih Jánu Kostru, Pavolu Horovu in Júliusu Lenku.

Med drugo svetovno vojno so imeli Slovaki odporniško gibanje – in temu gibanju se je pridružilo tudi nekaj njihovih pesnikov in pisateljev. Vendar pri njih odporniški boj proti nacizmu (enako kot pri Poljakih) ni ločeval levece od desnice, saj jim je šlo predvsem za prostost (prim. pesem Vladimírja Reisela z naslovom Tako so prišli k nam).

Obdobje socialističnega realizma je na Češkem in Slovaškem trajalo več let kot pri nas. Pesmi iz tega obdobja v omenjeni antologiji skoraj ni, razen nekaterih najboljših, pa tudi teh nisem prevajal, ker to zgrešeno literarno smer poznamo iz lastnih izkušenj in iz literatur raznih drugih narodov, ki so bili pod sovjetsko oblastjo. Nekateri slovaški literati so bili (tudi to je znano iz raznih dežel) v tem času celó zaprti.

Vendar je tudi na Česko in Slovaško prišla pomlad in odjuga, čeprav vse to ni trajalo dolgo. Prihajale pa so nove generacije in z njimi nov veter in novi pogledi na življenje, kar moremo v tem izboru razbrati iz rodú pesnikov in pesnic, rojenih med leti 1932 in 1952. Tu že vejejo novi »vetrovi v laseh«, če smemo po svoje ponoviti, kar je napisal Ján Šimonovič – ali pa je prišlo do spoznanj, da prijateljstvo pripomore k marsičemu, kakor beremo v pesmi, ki jo je napisala Daniela Hivešová in v njej na koncu pravi: »Rekel si mi, da zmoreš vse. / In takšnega te imam rada.«

Slovaški in slovenski jezik sta si blizu, enako tudi značaj obeh narodov in njuna zgodovina. Že iz »ilirskih« časov so znane vezí med Vrazom in slovaškimi literati (kakor Prešernove s češkimi), pa bi bilo prav, ko bi se Slovenci spomnili in prevedli vsaj kakšno knjigo izbranih pesmi enega ali dveh najpomembnejših slovaških pesnikov našega stoletja. Tudi v Vilenico bi mogli kdaj povabiti kakšnega slovaškega pesnika...

Laco Novomeský (1904–1976)

PESEM

Čas letí

kakor ptice v prostranstvu.

1904 –

na to leto sem pozabil

kakor na svoj črni dežnik

v kavarni Union.

Vem samó to, da je v tem letu

prišla na nebesni svod

bleščeča zvezda iz Betlehema

in da je ravnokar neka žena

rodila fantka.

Čas letí

kakor ptice v prostranstvu.

Najbrž je devetnajst let odpadalo cvetje,

ki je z njim fantek začel govoriti.

O, velikanska, neustavljiva sila,

ko je začel otrok pozdravljati svet!

Na svetu so bili močni in šibki,

v New Yorku so vstajali nebotičniki.
 Tudi Pariz, prešit s čudovitimi mostovi,
 se je krohotal –
 in črnec se je poljubljal s črnko
 na trgu Slonokoščene obale,
 žena v Moskvi
 pa je sanjala o véliki sreči
 in o večjem krajcu kruha.
 Toda ta fantkova pesem
 ni spremenila svetá.
 Vseeno se zdi,
 da bi mu tu, kjer svet tega ne dovoli,
 ne bilo treba živeti.
 Naj bo:
 pripišite k njegovi slavi,
 da je tako zelo in neskončno ljubil
 stvari in drobne reči svetá.

1927

Andrej Plávka (1907–1982)

BEDENJE

Domá so mi govorili:
 Andrejček, ugasni svetilko,
 noči se že
 in vsi resni ljudje
 že spijo.
 Jaz pa sem dolga leta,
 vse do starosti,
 postajal vse bolj neresen.
 Zdaj mi nihče več ne pravi:
 Andrejček, ugasni svetilko.
 Mrtvi so se že vsi zresnili.
 Toda glej,
 daní se –
 in pesnik
 še živi.

1972

Maša Hal'amová (r. 1908)

DARILO

Na belo svilo prišijem
 šopek poljskega cvetja.

V rdeči mak in v uboge lilije
izjočem krvave očitke.
Za modre oči
odtrgam kos slovaškega nebá.
Duša je brez moči, ko jo žalost navdá:
v zelene listke
položim véliko upanje.
V sneg vpletem čipke bele golobice.
Ko trnje in glog bo vsa pota ovilo –
ti na neko nedeljo prinesem svoje darilo
z božjim nasmehom.

1928

Ján Kostra (1910–1975)
PLANET ZEMLJA

Kaj se dogaja z nami, planet?
O véliki grozi poroča ves svet.
Ti ne veš nič. S sijajem odet
vrtiš se skozi temine
in nas kot nekđaj oblačiš v pomlad.
Kaj naj dogaja se? Smo še ljudje?
Je kri? Je voda? Rastline?
To, kar se spreminja
in dogaja na površini tvojih vodá,
ti nalašč odnašaš
k jasnemu cilju v daljavi nebá.
Kaj naj dogaja se? Vse teče v redu:
svetlobo zbríše temá, temá spet svetlobo
in življenje trga s smrti krpe
za novo, rodovitno volno,
tako kakor nekđaj, tako kakor zmeraj.
Tvojih zakonov ne poruši
sedanja histerija,
četudi zamuka v vseh živih bitjih.
Tudi jadro imaš. Natančno navzgor
te vodijo skrivne, vesoljne poti.
Jaz čutim tvoj močni, sijajni motor,
kako pod menoj po gladini brní.

1946

Pavol Horov (1914–1975)

MATI

Drevored vzdolž ceste je poln nagih štrcljev
 Glej jesen prišiva nanje z iglo ptic
 bele obveze
 Jaz vidim tvoje roke
 dva kamenita loka
 dva loka ki sta igrala najlepše melodije
 na razigranih goslih pri reki Piave
 Kdo naj ti končno pové
 katera fronta je popila
 očetovo kri
 Tvoja dva loka godeta pod zaprtim oknom
 žalostne melodije
 In čutim tvoje srce
 Kolikokrat se je trgal njegov strelovod
 pod bliski noči brez spanja
 kadar je zmanjkalo kruha
 Danes si prav tako sama
 Dve ptici neusmiljeno rišeta
 dve vzporednici bolečine in žalosti
 da ne bi dom ostal prazen
 da ne bi bila sama
 Kajti zdaj si cerkveni zvonik
 zvonik z gorečim križem
 zvonik ki se izmika pticam
 kadar se maje pajčevina
 zvonik podoben izpitemu bokalu
 zvonik podoben otroškim srajčkam in igračkam
 zvonik podoben prvi črki v abecedniku

1940

Július Lenko (r. 1914)

TIHO

Če je v tem domu tiho
 je rekla mama da spi
 vasujoče sonce v nemem zvonu
 in ga že dolgo nekaj boli
 Če je v tej kamri tiho
 hodimo kakor zazidani
 ki so jim pritrkavali
 in jih odnašali odnašali dve noči

Tiho je tudi v preddomovanju
tam ni slišati niti glasú
ptiči pa bodo kmalu na jablanju
polêgli v snú
Danes je vsepovsod tako tiho
da komaj kdo diha ko spi
edino meglè se plazijo po sadovnjaku
in počasi se temní
Tiho je na zemlji in v nebesih
in na veseli svetlobni póti
se iz daljave smehljajo zvezde
mama pa jim koraka naproti

1947

Pavel Bunčák (r. 1915)
PREPROSTA BESEDA

Besedo za besedo
dan za dnevom
knjigo za knjigo
in leto za letom
si zlagam to resnico
za prihodnost
Ko me ne bo
ni niti več potrebna
vsakdo si najde
kar ima rad
Dan je minil
Kaj bo jutri?
Listje trepetá
pada od strahú
Noč bo napolnila vse
ko bo prišla od daleč
tudi to moje resnico
resnico otrok resnico mater
tudi življenj ki ugašajo
Toda jaz zasledovalec duhá
iščem vse potí
k vam vi moji otroci
Dan za dnevom postavljám
besedo k besedi
opeko k opeki
To nisem jaz
samó osamela roka

kazalec sončnih ur
senca in nič drugega
veter jo premika
jadrnica pa piše
pesem o vodni gladini

1962

Ján Brezina (r. 1917)
NEPREBRANA KNJIGA

Peter, mlad si še,
pa bi lahkó znal skrivati jezo,
kadar se domá slovesno govori o redu
in vsak dan opravljajo svoje priučeno delo,
ti pa se vdajaš naključnim dejanjem in svoji trmi
in zaupaš svoje solze tistim, ki se ne znajo solziti.
Tako zbujaš bridkost.
V zavozlane ulice tekaš k svojim prijateljem,
pomenkujete se in se smejete.
Mene ne vzameš s sabo,
ko igraš na svojo kitaro in imaš svoje zmenke,
pa tudi tvoje daljave niso moje.
Jaz vstajam opolnoči in zapiram vrata,
zato se jezim tudi jaz. Potem popustim.
Znova se opotekam s škripajočimi ključi
in odpiram tebi, neprisebnemu,
na tvojo mizo položeno neprebrano knjigo
pa si ogledujem kakor tat črešnje.

1975

Štefan Žáry (r. 1918)
MOBY DICK

Prihajal nas bo strašit,
ta madež na zrcalnem morju,
ta mlaka nafte
nam bo grenila noči brez snà
razteza se kakor greh po zavesti
človeka-grobarja lastnega potomstva,
brstičev in poganjkov,
ki niso nikoli dozoreli v fosile.

Prišel nas bo neusmiljeno strašit
 z zatohlostjo zastrupljenih mehurčkov
 v kapilare sveže, kipeče krvi –
 zaduši nas s slanim požirkom.
 Prikaže se Moby Dick
 s strašljivo barvo svetopisemske pošasti
 in brizgne naftni gejzír
 na bregove z ošabnimi hišami,
 odplaknil bo naše zvrtničeno seme
 med črede, ki smrdijo huje
 kakor horda, krdelo poškropljenih hudičev.
 Hodil nas bo strašit ponoči in podnevi,
 ta mlaka nafte
 se nam razleze med spanjem v sanje,
 madež na zrcalnem morju
 postane zastrupljene pomije –
 po našem neodpustljivem, javnem grehu,
 ki ga nismo naredili,
 bomo brezbrizno brodfli.
 Gledamo:
 nenasitna morska goba je podobna sončecu
 in ga vpija,
 da bi zibelka vsega stvarstva
 potonila za grobom življenja.

1977

Krista Bendová (r. 1923)
OKRUTNICA

Če ne bi ljubezni nikoli spoznala,
 bilo bi lahkò in bi lahka bilà.
 Modro, brezskrbno bi vzplahutala
 in dotaknila se s krili nebà.
 Toda ta krutost, slovesnost pogreba,
 vleče me k tlom: po njih hodiš ti.
 O, neki bližnji, svetuj, kako treba
 se je znebiti tegà, kar boli?
 Nihče ne svetuje. Nič ne pomaga.
 Tudi želim ne. Ne vem, kaj je to,
 da sem – moj Bog – kadar komu sem draga,
 žalostna in srečna. Oboje naj bo.

1955

Vladimír Reisel (r. 1919)
TAKO SO PRIŠLI K NAM

Vas se je zdela kakor izumrla
po groznem viharju.
Potem se je prikazal rdečelični vojak,
za njim drugi,
tretji,
četrti,
kakor se po burkah prikazujejo duhovi.
Prvi so prišli v preddomja otroci,
samó otroci kot zborovalci.
Eden je stekel za njimi po ulici
in v tem trenutku so tekli za njimi vsi,
razvriskani in veseli,
vsi so se hoteli z njimi igrati
in imeti zvezdo na čelu.
Nekdo potrka na vrata –
in sovjetski vojak
stoji kot vkovan pred njimi
iz oči v oči.
Ves nasmejan jim pravi:
zdravstvujte!
Na glavi ima kapo postrani
in preprosto nadaljuje:
na reki za skednji
je fašist
vrgel v zrak most,
skupaj z vami ga bomo zgradili.
Pojdite že, ti in ti in tvoja sestra,
pomlad je in treba bo iti čez most na polje
orat in sejat,
da bi imeli spet polne skednje.
Ko so bili nared vozovi in orodje,
so odšli za njim vsi,
da, celó starček
je prišel med soldate
in naganjal mlade:
kaj se obotavljate?
Zvečer so posedli okoli ognja
in si peli vesele in žalostne,
njihove oči so bile kakor vodnjaki,
ko so se dolgo, do zvezdne noči,
pogovarjali o tem, kaj so preživeli in kako živé oni,
tam na vzhodu,
kako se pri njih zida, orje in kosí.

Zvečer so sedeli okoli ognja
in peli o svobodi.

1953

Vojtech Mihálik (r. 1926)
PLEBEJSKA SRAJCA

Tako sem ostal tu, kjer premražen stopicam,
podoben brezpravnemu, odrgnjenemu kamnu,
v kočo mi piha veter, moj glas
pa razočaran odmeva
kakor ničvredna puška.
Pa vsaj udarim s težko pestjo po mizi,
namočim lasé v vino,
saj sem zato rasel v volčji temi,
nič mi ni mar, razbojniku,
niti kuga ali garje.
Da, ko bo moj glas čisto onemel,
bom umrl – tudi drugi so umrli:
pod božjim nebom teptamo rebra zemlje
ter živimo v plebejski srajci
srečno in veselo.
Ko odidem, mi zagrnejo oči,
komaj kdo se bo zjokal,
toda v tej globoki apneni jami
mi bo najbolj sladkó zvonil
spev modrega berača.

1950

Ján Ondruš (r. 1932)
SPOMIN

Vsako jutro je bilo odprto samó okno,
pa pes je bil in je bežal naprej,
bila je priložnost, da se s celim telesom
zlekneš nad bazenom.
Sonce je vstajalo.
Stopalo je po celem stopalu.
Zapreti oči, iti na pamet,
izbrati pred vsakim korakom drugo nogo,
zmeraj drugo, eno pred stopnico,
drugó pred nevidnim cvetom,

obiti piskrček, pokriž postavljeno mizico,
 ovinek, kamen, bodljikovje,
 obstati in vedeti, kje si.
 Biti nenehno pod soncem.
 Stopati s celim stopalom.
 Léči, zagledati se v pokrajino
 in klečati cele ure
 nad vodo, ki te slepi in dviga
 črno dno in otrplo ribo.

1965

Lýdia Vadkerti-Govorniková (r. 1932)
 MIZARJEV DOM

Otroci skupaj v travi, pri potoku,
 drevesu vsak ime dá, kakor hoče.
 V temi brkljamo sem ter tja po prsti,
 vendar se k tebi vračamo, o oče.
 Vsadil v lasé si žoltih rož pelina,
 a iz dreves si črtal nam špirale.
 In nekam k zvezdam so se dvigovale
 vijuge dima kakor iz kamina.
 Drevesa so se vdala mu za mize,
 je dolbel veje, živi prah vdihaval,
 pred mamó s kašljem tájil listje v grlu,
 a krste je s cvetovi poslikaval.
 Grmel je zvon in zgrinjal tožne reke,
 pred vodo mati vila roke uvele,
 zajokala je suha prst, na veke
 solzé so na kolenih zdrevenele.
 Temà je. Črna obleka razcefrana.
 V nočeh jo mati včasih še poštepa.
 Po vozlih z mokro jo dlanjo poboža.
 Tako spominjamo se na očeta.

1966

Ján Šimonovič (r. 1939)
 KAJ JE V TVOJIH LASEH

Če v laseh je tvojih veter,
 bol mornarja je, ki tone
 ali trpka mezga vrtnic.

Kot klobuček lunin ogenj
v tvojih te laséh obdaja.
Če v laséh imaš valove,
moje perje strah navdaja.
Moje oči v laséh so tvojih
veter starih, slavnih morij.

1964

Daniela Hivešová (r. 1952)
TI ZMOREŠ VSE

Povedal si mi, da zmoreš vse,
da zmoreš vse,
samó ne sprašuj me, kaj bo z nama,
samó ne čakaj na svetlobi,
nikar me ne čakaj popoldan na ulici,
niti pred kosilom, niti zjutraj,
samó ne nagovori me pred znanci
in ne piši mi pisem.
Rekel si mi, da zmoreš vse.
In takšnega te imam rada.

1979

Uvod in prevod: Lojze Krakar